

ایران چطور سوار قطار بریکس می‌شود

فرهنگیجهان

در روزهای گذشته رئیس مجلس ایران برای شرکت در نشست روسای مجالس بریکس عازم مسکو شد.

محمدباقر قالیباف در این سفر علاوه بر شرکت در

جلسات تخصصی گروه، با مسئولان کشور روسیه و سایر روسای مجالس گروه بریکس دیدار و گفت‌وگو کرد. این سفر به همراه گشایش‌های ارزی اخیر بین ایران روسیه (اتصال کارت‌های شتاب ایران به شبکه میر روسیه) امیدهای زیادی برای خنثی‌سازی و کاهش تبعات مخرب تحریم‌های ایران فراهم کرده است. اهمیت حضور ایران در گروه بریکس از این منظر است که بررسی‌ها نشان می‌دهد در سال گذشته از مجموع نزدیک به ۱۱۴ میلیارد دلاری ایران (شامل ۴۹ میلیارد دلار صادرات و ۶۴ میلیارد دلار واردات) حدود ۶۸ میلیارد دلار آن معادل ۶۰ درصد با کشورهای عضو بریکس انجام شده است. کارشناسان معتقدند برای سوار شدن بر قطار بریکس، ایران باید اقداماتی را به صورت تک به تک با کشورهای عضو انجام دهد. این اقدامات عمدتاً نگاه به بریکس در خارج از چهارچوب ارزی تحت کنترل آمریکاست.

اتحاد علیه سلاحی‌سازی دلار

پژوهشگران روابط بین‌الملل می‌گویند الحاق مصر، ایران، عربستان سعودی و امارات متحده عربی به بریکس که چهار کشور از بزرگ‌ترین اقتصادهای خاورمیانه و شمال آفریقا هستند، نشان‌دهنده یک گام استراتژیک دور شدن این کشورها از ایالات متحده و اروپاست. به اعتقاد آنان، بریکس برای اعضای جدید می‌تواند فرصت‌های جدیدی را برای تجارت و سرمایه‌گذاری با بنیانگذاران این بلوک باز کند. همچنین ممکن است به

آنها این فرصت را بدهد که وابستگی خود را به ایالات متحده کاهش دهند. کاهش وابستگی به دلار به آنها انعطاف بیشتری برای مقابله با فشارهای سیاسی و اقتصادی ایالات متحده می‌دهد. به اعتقاد پژوهشگران اقتصاد بین‌الملل، دلیل تقویت بریکس در سال‌های اخیر شرایط اقتصادی آمریکا و همچنین سوء استفاده‌هایی است که دولت آمریکا از جهان‌زویی ارز خود می‌کند. به عبارتی بانک‌های مرکزی و سیاستگذاران مالی به طور فزاینده‌ای نگران وابستگی خود به دلار شده‌اند. نگرانی‌ها از عدم اطمینان دموورث ثبات سیاسی و تداوم سیاست ایالات متحده تا تغییرات اقتصادی گسترده‌تر مرتبط با رقابت قدرت‌های بزرگ را شامل می‌شود. افزایش بدهی ایالات متحده و رقابت‌های سیاسی داخلی بر سر بودجه، محدودیت‌های بدهی و سیاست خارجی برای دولت‌های سراسر جهان عامل نگرانی است. برای اقتصادهای در حال توسعه به ویژه آنهایی که نرخ ارز ثابتی دارند قدرت دلار در سال‌های اخیر رقابت‌پذیری صادرات را تضعیف کرده و هزینه خدمات بدهی‌های دلاری را افزایش داده است. بانک‌های مرکزی همچنین از «سلاحی‌سازی» دلار از طریق تحریم‌های اقتصادی آمریکا نگران هستند. ایالات متحده مدت‌هاست که از تحریم‌ها به عنوان ابزار سیاست خارجی استفاده می‌کند و اعمال تحریم را کم‌هزینه‌تر و

انسان‌تر از مداخله نظامی می‌داند. تا همین اواخر آمریکا عمدتاً از تحریم‌ها علیه کشورهای در شرایط خاصی و با جلب همکاری جامعه بین‌المللی، یا علیه دولت‌های کوچک و به حاشیه‌رانده استفاده می‌کرد. با این حال تحریم‌های دولت ترامپ علیه ایران و تحریم‌های جو بایدن علیه روسیه پس از حمله به اوکراین کشورهای بیشتری را تحت تأثیر قرار داده است. این شامل متحدان اروپایی می‌شود که برای حمایت از توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ با ایران روابط اقتصادی ایجاد کرده بودند. همچنین عربستان سعودی و امارات متحده عربی را که روابط نزدیکی با روسیه برقرار کرده بودند و بلوک اوپک‌پلاس را برای هماهنگ کردن بازارهای نفت ایجاد کرده بودند هدف قرار داده است. از آنجایی که روابط اقتصادی ایالات متحده با چین کم‌کم وارد چالش‌های جنگ تعرفه‌ای شده بسیاری از این بیم دارند که ایالات متحده از تحریم‌ها برای تضعیف رقیب خود نیز استفاده کند.

کشورهای بریکس احتمالاً بیشترین سود را از جایگزینی دلار می‌برند و اخیراً گام‌های قابل توجهی (اگر محدود) در این زمینه برداشته شده‌اند. چین و هند به دنبال ایجاد تقاضای بین‌المللی برای ارزهای خود هستند. همانند آنچه ایالات متحده در سال ۱۹۷۱ و با تغییر استاندارد طلا، دلار نفتی را جایگزین آن کرد، آنها بر بازار نفت متمرکز کرده‌اند و تلاش کرده‌اند با تولیدکنندگان بزرگ دموورث فروش نفت غیردلاری مذاکره کنند تا هم عرضه نفت خود را تضمین و هم تقاضا برای ارزهای خود را تقویت کنند. چین روی عربستان سعودی متمرکز کرده است و به دنبال توافقی برای نفت در برابر یوآن است. در سال ۲۰۲۳، هند با امارات متحده عربی توافقنامه‌ای

برای بررسی قیمت‌گذاری نفت به روپیه امضا کرد. با این حال، ریاض و ابوظهبی هر دو نگران ریسک‌های ارز خارجی، هزینه‌های مبادله و قابلیت تبدیل دارایی‌های غیردلاری هستند. در اگوست ۲۰۲۳، لولا داسیلوا، رئیس‌جمهور برزیل خواستار ایجاد واحد پولی مشترک بریکس شد. در تئوری، اتحادیه‌ای بین کشورهای بریکس که تقریباً یک سوم تولید ناخالص داخلی جهانی را تشکیل می‌دهد جایگزین جذابی برای دلار خواهد بود.

شرایط ارز جایگزین دلار

گروه بریکس باید شفافیت کافی دموورث داده‌های اقتصادی و سیاست پولی خود ایجاد کند تا اعتماد بین سرمایه‌گذاران بین‌المللی و شرکای تجاری تقویت شود، عواملی که در افزایش ارزش دلار ضروری بوده‌اند. کشورهای مؤسس بریکس با رقابت با دلار با این معیارها فاصله زیادی دارند. برزیل با بی‌ثباتی اقتصادی و سیاسی روپه‌روست و ارزش پول ملی آن در چند دهه گذشته چندین بار در چهارچوب صنعتی‌زدایی کاهش یافته است. روسیه وابسته به نفت بوده و در ادوار مختلف اقتصاد آن شاهد کاهش رشد بوده و با افزایش هزینه‌های جنگ و تشدید تحریم‌ها با محدودیت‌های بیشتری روپه‌رو خواهد شد. هند با بروکراسی سخت و سخت و مقاومت مردمی در برابر اصلاحات بازارمخوور روپه‌رو بوده و برای کنترل حساب سرمایه، اغلب به محدودیت‌های صادراتی برای مدیریت تورم متوسل شده است. چین اقداماتی را برای اطمینان از تبدیل یوآن به ارز جهانی انجام داده است، اما سرمایه‌گذاران بزرگ می‌گویند شوک احتمالی املاک و مستغلات می‌تواند مسری باشد. در نهایت، آفریقای جنوبی با رشد اقتصادی پایین، بی‌کاری بالا، زیرساخت‌های ضعیف و مخارج عمومی ناپایدار دست‌وپنجه نرم می‌کند.

اعضای جدید بریکس هم نمی‌توانند برای تغییر این معادله کاری انجام دهند. عربستان سعودی و امارات همچنان به شدت به نفت وابسته هستند. مصر با یک بحران اقتصادی قریب‌الوقوع مواجه است درحالی‌که

ایران در تلاش برای خروج از یک دهه رشد پایین بوده، همزمان از تحریم‌های ایالات متحده رنج می‌برد. اتیوپی نیز درگیری داخلی و بی‌ثباتی اقتصادی گسترده‌تر است. بنابراین هیچ یک از این کشورهای مذکور به اندازه ایالات متحده شفافیت اطلاعات اقتصادی برای پیش‌بینی‌پذیر کردن اقتصاد خود برای سرمایه‌گذاران را فراهم نمی‌کنند. درحالی‌که پتانسیل اقتصادی کشورهای بریکس ذاتاً برای سرمایه‌گذاران جذاب است، آنها عمق مالی و امنیت بازار ارائه شده توسط اقتصاد آمریکا را فراهم نمی‌کنند. علاوه بر این، بریکس فاقد یک بنیان سیاسی یا ایدئولوژیک است که بتواند براساس آن بین سیاست‌های اقتصادی اغلب بحث‌برانگیز مورد نیاز برای حفظ یک ارز مشترک هماهنگی ایجاد کند. در واقع برخی از این دولت‌ها در درون خود رقابت‌های عمیق ژئوپلیتیکی را حفظ کرده‌اند که همین موضوع داشتن یک ارز واحد را برای بریکس سخت‌تر می‌کند.

پژوهشگران می‌گویند ارز واحد گروه بریکس خواه با عنوان ارز بریکس باشد، یا ارزی از اعضا، با جایگزین دیگری، ظهور آن به عنوان ارز ذخیره جهانی برای تقاضای بین‌المللی باید مبتنی بر شفافیت و اعتماد باشد که درحال حاضر هیچ کدام از این کشورها نمی‌توانند این زیرساخت را ایجاد کنند. براین اساس، در کوتاه‌مدت به جای اینکه شاهد جایگزینی دلار با یک ارز واحد باشیم به احتمال زیاد شاهد تکه‌تکه شدن ذخایر با تغییر ساختار تجارت و سرمایه‌گذاری در جهان در یک دنیای چندقطبی فزاینده باشیم. به عبارتی با تقویت بریکس و سایر اتحادیه‌های منطقه‌ای تقاضا برای دلار همچنان قوی خواهد بود اما دارایی‌های یوآنی، روپیه‌ای و سایر ارزها رشد خواهند کرد، حتی در شرایطی که تجارت و سرمایه‌گذاری با عدم اطمینان بیشتر و هزینه‌های تراکنش بالاتر مواجه باشد.

تلاش بریکس برای سبقت از G۷

نگاهی به داده‌های بین‌المللی نشان می‌دهد اعضای بریکس متشکل از اقتصادهای نوظهور، درحالی‌که به دنبال تقویت نفوذ اقتصادی و ژئوپلیتیکی خود در صحنه جهانی هستند که سهم آنها از اقتصاد جهانی در دو سال اخیر به ۲۹ درصد رسیده که درحال نزدیک شدن به سهم ۴۳ درصدی گروه G۷ است. همچنین لازم به ذکر است گروه هفت که متشکل از کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن، انگلستان و ایالات متحده آمریکا به اضافه اتحادیه اروپاست، در سال ۲۰۰۰ به ۴۳ درصدی از اقتصاد جهانی داشته و درحال حاضر نیز این مقدار همان ۴۳ درصد است. این درحالی است سهم بریکس از ۱۸ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۹ درصد در سال ۲۰۲۳ رسیده است. همچنین اگر تولید ناخالص داخلی بر پایه قدرت خرید را حساب کنیم، سهم بریکس از ۱۸ درصد و سهم جی ۷ از ۴۳ درصد در سال ۲۰۰۰ درحال حاضر به ترتیب به ۳۲ درصد برای بریکس و ۲۹ درصد برای جی ۷ رسیده است. یکی دیگر از داده‌های قابل تأمل، مقایسه سهم گروه بریکس و ایالات متحده آمریکا از تجارت جهانی است. آمارهای جهانی نشان می‌دهد درحالی‌که سهم آمریکا از صادرات جهان از سال ۲۰۰۴ تا ۸ تا ۹ درصد در نوسان بوده، این میزان برای اعضای فعلی بریکس از ۱۳ درصد به ۲۳ درصد رسیده است. در بخش واردات نیز سهم اعضای فعلی بریکس از واردات جهان از ۱۰ درصد در سال ۲۰۰۴ تا ۱۹ تا ۲۰ درصد و سهم آمریکا از ۱۶ درصد به ۱۳ درصد کاهش یافته است.

کارشناسان اقتصادی می‌گویند کشورهای بریکس متشکل از اقتصادهای نوظهور قابل توجه، با تنوع بخشیدن به ذخایر ارزی خود از دلار آمریکا، هدف‌شان کاهش آسیب‌پذیری در برابر فشارهای اقتصادی خارجی است. این استراتژی به دنبال کاهش تأثیر نوسانات ارزی و تحریم‌های احتمالی است که می‌تواند ثبات اقتصادی آنها را مختل کند. برخی از اعضای بریکس به ویژه چین، به طور فعال ارزهای ملی خود را به عنوان جایگزینی برای دلار آمریکا در تجارت بین‌المللی و معاملات مالی تبلیغ می‌کنند. این تلاش به دل‌زدایی کمک می‌کند و به طور بالقوه چشم‌انداز اقتصاد جهانی را با ایجاد یک سیستم ارزی چندقطبی تغییر می‌دهد. نمونه آن، سهم ۹۰ درصدی یوآن در مبادلات چینی‌ها با روسیه پس از بحران جنگ اوکراین است. افزایش تنش‌های ژئوپلیتیک و پویایی‌های اقتصادی در حال تحول به روند جهانی دل‌زدایی دامن می‌زند. از آنجایی که کشورهای عضو بریکس نفوذ جهانی بیشتری به دست می‌آورند، ممکن است به دنبال کاهش وابستگی خود به دلار آمریکا برای کاهش تلافی بالقوه سیاسی و اقتصادی باشند. این امر می‌تواند انگیزه بیشتری برای استفاده از ارزهای جایگزین در معاملات بین‌المللی ایجاد کند. پیگیری ثبات مالی همچنین می‌تواند به تلاش‌های دل‌زدایی کمک کند. به عنوان مثال، مسدود کردن ذخایر ارزی خارجی روسیه توسط ایالات متحده، به دنبال حمله به اوکراین، منجر به کاهش قابل توجه سهم دلار آمریکا از ذخایر ارزی خارجی جهانی شد. این رویداد ممکن است کشورهای بریکس را وادار کند تا با هدف حفظ ثبات مالی خود، ارزهای جایگزین را برای تجارت بین‌المللی و فعالیت‌های مالی کشف کنند. در نتیجه، آرزوهای بریکس برای افزایش نفوذ اقتصادی و ژئوپلیتیکی خود، همراه با نیاز به افزایش انعطاف‌پذیری اقتصادی و ثبات مالی، می‌تواند به روند مداوم دل‌زدایی کمک کند. این تغییر ممکن است به دگرگونی چشم‌انداز مالی جهانی منجر شود.

بریکس؛ بلیت قطاری به سمت آینده

مجید شاکری، پژوهشگر مالی‌ه حکمرانی در گفت‌وگو با «فرهیختگان» درباره تأثیر بریکس بر اقتصادهای عضو این نهاد گفت: «مسئله اصلی در بریکس این است که درک کنیم وقتی برای ایران نتیجه‌بخش است که ایران بتواند با اجزای آن، یعنی برزیل، چین، روسیه، هند و... رابطه دوجانبه موفق بسازد. هر موقع بتوانیم این کار را بکنیم، موفق می‌شویم روابط چندجانبه موفق هم بسازیم. در غیر این صورت نمی‌توانیم از امکاناتی که بریکس می‌تواند برای ما ایجاد کند، استفاده کنیم. بریکس یک بلیت به سمت آینده است؛ برای قطاری که هنوز راه نرفته‌اند است. برای اینکه بتوانیم از مزایای آن استفاده کنیم، نیاز داریم با هریک از این کشورها کار کنیم و معنای کار کردن خارج از جهان آمریکایی را بفهمیم و دست از دور زدن تحریم‌ها برداریم. فرضاً بریکس به ما امکان ایجاد شبکه پرداخت جدید به نام بریکس پی را می‌دهد، این خیلی مهم و خوب است، اما به همان دلایلی که طرف ایرانی نتوانسته از CIPF چین که یک شبکه مستقر گسترده است استفاده کند، ایران هم نخواهد نتوانست از بریکس پی استفاده درستی کند. از سوی دیگر اشاره می‌شود بریکس این ظرفیت را دارد که یک ارز جدید را معرفی کند. هرچند باید منتظر آینده ماند و ممکن است چنین اتفاقی بیفتد، اما تحلیل‌های متعدد از جمله تحلیل سطح کارشناسی چینی‌ها نشان می‌دهد مادامی که هند در بریکس حضور دارد و هندی‌ها ذی‌نفع اصلی یک دلار قدرتمند در دنیای جدید هستند، شانس اینکه این

ارز به صورت یک ارز عمومی معرفی شود پایین است. به هر حال بریکس امکاناتی برای ما ایجاد می‌کند؛ مشروط به اینکه ما فناوری حکومت کردن و روابط خارجی، خارج از فضای آمریکایی را درک کنیم.»

چرا باشگاه تحریمی‌ها متولد نمی‌شود؟

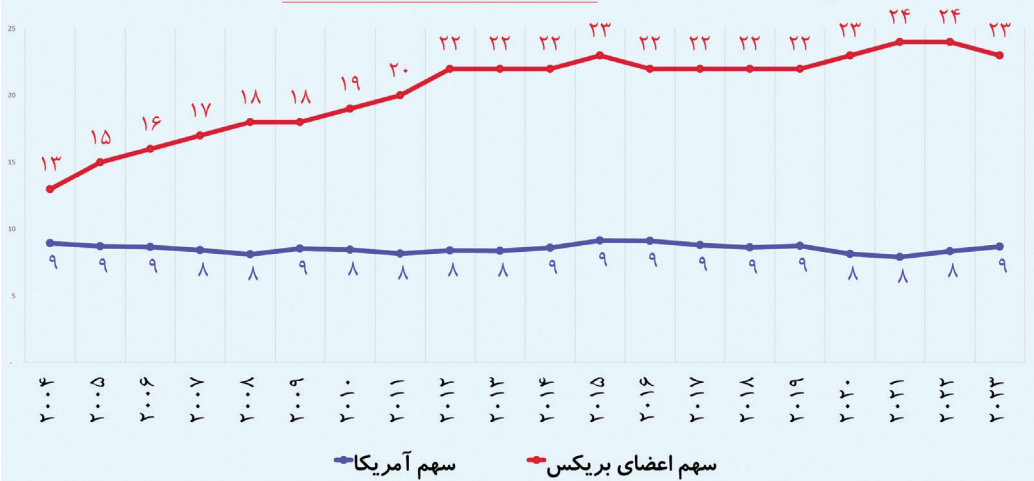
شاکری درباره اینکه چرا باشگاه تحریمی‌ها ذیل یا خارج از بریکس شکل نگرفته، ادامه داد: «مهم‌ترین نکته برای بریکس درصورتی‌که یک روزی قطار آن راه بیفتد این است که ترازهای پرداخت آن مکمل یکدیگر هستند. یکی از علل اینکه چیزی به نام باشگاه تحریمی‌ها عملاً امکان تولد نداشته و ندارد، این است که اکثر تحریم‌شدگان در لیست صادرکنندگان انرژی هستند؛ ازجمله این کشورها می‌توان به ونزوئلا، ایران و روسیه اشاره کرد. چینی‌ها که در معرض تحریم هستند هم به دلایلی که به دشواری‌های حوزه سیاست پولی آنها بازمی‌گردد، علی‌رغم اینکه تراز پرداخت مکمل ایران و روسیه و ونزوئلا دارند اما آمادگی ایجاد یک رویکرد چندجانبه را ندارند و دوجانبه کار می‌کنند، یعنی هیچ وقت پرونده ایران و چین را به پرونده ایران و روسیه وصل نمی‌کنند. بریکس به خاطر حضور آفریقای جنوبی، هند، چین و... اگر روزی مسائل آن راه‌اندازی شود، مشکل عدم تناسب تراز پرداخت‌ها با یکدیگر را نخواهد داشت.»

هند؛ ذی‌نفعی که مانع دل‌زدایی است

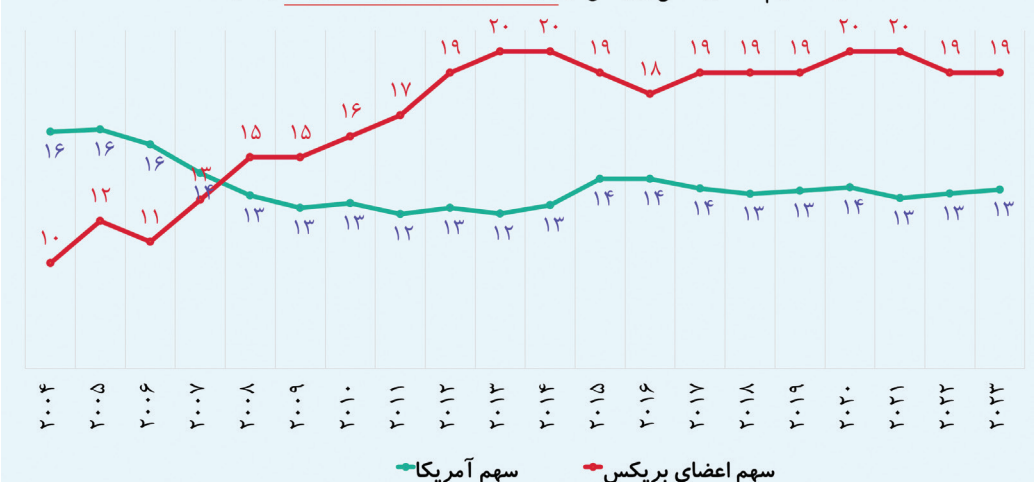
شاکری درباره تجارت میان اعضای بریکس با معرفی یک ارز گفت: «به‌عنوان معرفی ارز جدید همچنان به دو دلیل فکر نمی‌کنم گزین‌ه‌ای باشد که بتوانیم در کوتاه‌مدت به آن امید بندیم؛ یک مساله حضور هند

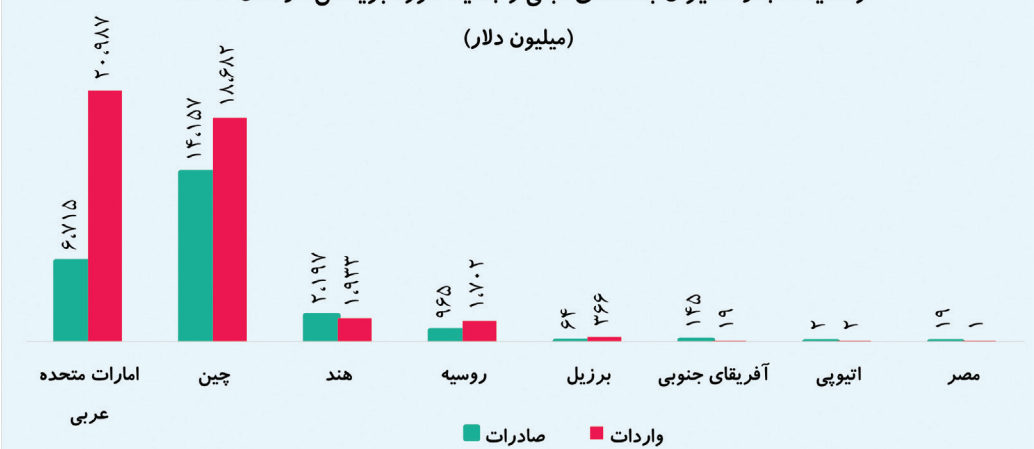
مقایسه سهم اعضای فعلی بریکس از صادرات جهان با صادرات آمریکا از سال ۲۰۰۴

مقایسه سهم اعضای فعلی بریکس از واردات جهان با صادرات آمریکا از سال ۲۰۰۴

وضعیت تجارت ایران با اعضای قبلی و جدید گروه بریکس در سال ۱۴۰۲

مدیرمسئول:

محمدامین ایمانجان‌ی

قائم‌مقام مدیرمسئول:

مسعود فروغی

سردبیر:

محمد زعیم‌زاده

تلفن و فکس:

۰۲۱) ۶۲۹۹۹۴۹۵

کدپستی:

۱۱۳۵۳۳۸۱۶

چاپ:

چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی

نشانی:

خیابان حافظ، پایین‌تر از جمهوری

روبه‌روی ساختمان بورس

ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم